

УДК 338.43

JEL Classification Code: Q10

Манаєнко І. М.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Загорулько Т. В.

*студентка ФММ,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню агропромислового комплексу України як важливої галузі народного господарства. Розглянуто вплив АПК на соціально-економічне становище суспільства та держави, його роль, сучасний стан та ключові тенденції. Проаналізовано галузі АПК України, їхні складові та статистичні дані за останній період часу. Показано, як комплекс неминуче стає рушійною силою української економіки, чому в нього треба інвестувати, скільки грошей агропромислова галузь приносить Україні і що приваблює, а що відлякує іноземних інвесторів. Визначено основні проблеми, які гальмують результативність АПК та способи їх подолання. Акцентована увага на пріоритетних напрямках розвитку АПК в сучасних умовах та значенні в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави, насамперед, у період входження України до європейського співтовариства і посилення глобалізаційних процесів. Вказано важливе значення динамічного та сталого розвитку АПК України та провідну роль держави у захисті вітчизняного АПК.

Ключові слова: структура АПК; сільське господарство; інвестиції; державна підтримка; проблеми.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс виконує важливу суспільну функцію – забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Саме він є головною передумовою ефективного функціонування економіки в цілому. Сьогодні АПК України перебуває у центрі суспільної уваги, оскільки стрімко зросли ціни на продовольство — такі явища викликають у населення України велику стурбованість і загострюють соціальну напруженість. В українському АПК спостерігається бідність, необґрунтована державна політика, економічна нестабільність, зниження рівня життя сільського населення та відтворення трудового потенціалу. Регулювання цих проблем покладено на аграрну політику держави, що є складовою економічної політики України загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Такі вітчизняні дослідники, як М. Барановський, С. Дем'яненко, Ю. Лузан, Ю. Лупенко, О. Шпичак та інші, присвячували наукові праці тенденціям та проблемам агропромислового комплексу України. Однак слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку економічних відносин існує ряд дискусійних питань і нерозв'язаних проблем, що перешкоджають ефективному розвитку АПК України. В умовах нестабільності зовнішнього середовища господарювання дана галузь вимагає проведення безперервного аналізу та визначення динаміки змін.

Мета. Метою дослідження є сучасний стан та роль аграрного сектору України, визначення проблем його розвитку, обґрунтування шляхів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку та ефективності аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність виробничо взаємопов'язаних підприємств з вирощування, зберігання, заготівлі, транспортування, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, а також обслуговуючих та допоміжних підприємств та організацій.

Україна здавна є землеробською країною з надзвичайно сприятливими економічними та природними умовами для розвитку сільського господарства і має великий споживчий ринок продуктів харчування. Агропромислові підприємства займали провідне місце протягом усієї історії розвитку країни.

До складу АПК входить майже 100 виробництв, на його частку припадає майже 30% національного доходу України, формує близько 17% ВВП, зайнято близько 25% працюючих. У ньому зосереджена майже чверть виробничих фондів і виробляється близько 70% товарів народного споживання. Україна займає провідні місця на світовому ринку продовольства та здійснює зовнішньоекономічну діяльність – перше місце за обсягом виробництва соняшника та соняшникової олії. А пшениці Україна вирощує майже таку саму кількість, як усі країни Африки разом. Експорт продукції АПК, який здійснюється у 174 країни світу, за січень-вересень 2018 р., становить 12979,7 млн дол. США, а імпорт 3869,3 млн дол. США (сальдо +9110,4 млн дол. США). Детальніша інформація подана на рисунку 1.

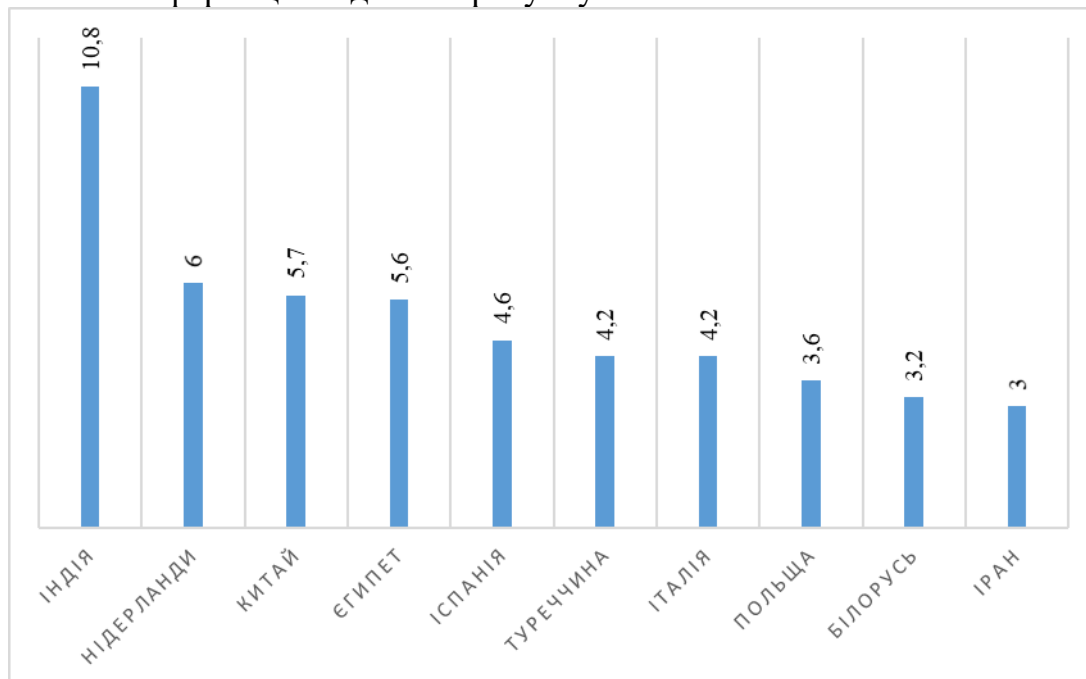

Рисунок 1 – Країни-імпортери продукції АПК України за січень-вересень 2018 р. (%) [1]

До нашої сільськогосподарської та харчової галузі щораз ретельніше придивляються й іноземні інвестори, яких сьогодні не відлякує навіть хиткий фінансово-економічний стан нашої держави загалом. Так, наприклад, у 2016 р.

усі прямі іноземні інвестиції становили 3,8 млрд. дол., а з них 2,47 млрд. дол. були спрямовані саме в галузі АПК.

Вкладаючи свої кошти в український агробізнес, окрім нарощування внутрішньо-економічних темпів нашої країни (надаючи тисячі нових робочих місць), закордонні інвестори ще й збільшують експортні можливості нашого сільського господарства та харчової промисловості. Так, підприємства, створені на кошти іноземних капіталовкладників, у дуже стислі терміни експортують за кордон до 40-50% своєї продукції. Вітчизняне законодавство надає іноземним інвесторам рівні умови для діяльності поряд із вітчизняними інвесторами. Згідно зі згаданим вище Законом, іноземні інвестиції можуть здійснюватися в будь-яких формах, які не заборонено законами України.

У першому півріччі 2016 року на ринку олії України було реалізовано досить значний проект – міжнародна компанія Bunge Ukraine, вклавши 180 млн дол., закінчила будівництво та ввела в експлуатацію у Миколаївському морському порту свій другий великий виробничо-перевантажний комплекс. До його складу ввійшли олійний термінал та один із найбільших заводів із виробництва соняшникової олії.

Враховуючи загальну продовольчу кризу багатьох країн світу, де не вистачає власних зернових ресурсів, можна сказати, що українське зерно завжди знайде собі шляхи для просування. У 2016 році Україна на 13% збільшила експорт зернових культур до рекордного показника – 39 млн. тонн. Так, у квітні було відкрито зерновий термінал потужністю 2 млн. тонн на рік, який будувався протягом 20 місяців за участі державної китайської компанії та міжнародного зернотрейдера Cofco Corporation, які вклали у це 75 млн. доларів.

Звісно, що іноземні інвестори та господарі компаній найбільшою перепорою для активізації бізнесу та збільшенню вкладів в український АПК називають корупцію на всіх щаблях влади.

Сільське господарство є основою АПК. Це особлива сфера виробництва, головна особливість якої – наявність землі як основного засобу виробництва. Земельний фонд України (всі землі в межах країни незалежно від їх цільового призначення і господарського використання) становить 60,4 млн гектара. З них на сільськогосподарські угіддя – землі, що використовуються в сільському господарстві, – припадає 42 млн гектарів, або 70% усієї площі земельного фонду.

На жаль, неможливість оформити землю у приватну власність також відштовхує більшість іноземних інвесторів. Це для них – надто великий ризик, адже вони не знають, що станеться з їхньою орендованою землею, де вони побудують потужні підприємства. Але саме через те, що землі їм не належать, вони не мають стимулів інвестувати в якість земель. Орендарі дуже часто виснажують їх корисні властивості рослинними культурами, що забезпечують короткий термін окупності [2].

У січні-вересні 2018р. відбулося прискорення зростання обсягів виробництва рослинницької продукції до 6,9% («плюс» 3,2% у січні-серпні 2018р. та «мінус» 0,7% у січні-вересні 2017р.), що, в першу чергу, пов'язано з високими темпами проведення збирання врожаю пізніх с/г культур та їх

вищою врожайністю (порівняно з минулим роком) за рахунок дії сприятливих погодних умов як у період вегетації, так і проведення збору. Зокрема, спостерігаються високі темпи зростання врожаю соняшнику (зростання на 17,8% станом на 01.10.2018 порівняно з 01.10.2017), кукурудзи (у 1,7 разів) та сої (на 14,5%).

Україна має всі можливості для збільшення збору сільськогосподарських культур за рахунок підвищення врожайності, яка є ще дуже низькою. Приватизація землі, на якій працюватиме справжній її власник, – реальний шлях до підвищення продуктивності рослинництва, зростання врожайності сільськогосподарських культур.

У тваринництві продовжується тривале скорочення виробництва молока – на 2% зокрема, у господарствах населення – на 2,9% (частка у загальному виробництві молока 73,1%). Низькі закупівельні ціни на продукцію домогосподарств не компенсують високу затратність фінансових та трудових ресурсів на утримання ВРХ, що знижує привабливість даного виду діяльності (скорочення поголів'я ВРХ на 4,1% станом на 01.10.2018). Крім того, у с/г підприємствах спостерігалось уповільнення зростання виробництва молока до 0,2%, що, зокрема, обумовлено зниженням вартості молочної продукції на зовнішніх ринках в умовах продовження зростання вартості кормової бази. Спостерігається зростання обсягів вирощування с/г тварин (у живій масі) у с/г підприємствах – на 2,6% за рахунок птиці – на 5,5%. В той час, як у вирощуванні свиней та ВРХ продовжується скорочення відповідно на 2,1% та 6,8% на тлі все ще негативної епізоотичної ситуації у свинарстві та високих фінансових затрат у вирощуванні ВРХ. Зростання виробництва яєць в цілому – на 3,1%, що підтримувалося стабільно високим зовнішнім попитом на продукцію птахівництва [3].

У січні-вересні 2018 р. відбулося збільшення обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 8 регіонів. Харчова промисловість в Україні все активніше генерує додану вартість продукції. Її ефективність на четвертому місці серед інших переробних галузей (після фармацевтики, нафтопереробки і металургії). Вона об'єднує понад 40 галузей, які виробляють продукти харчування. Основними серед них є цукрова, борошномельно-круп'яна, олійно-жирова, хлібопекарська, спиртова, плодоовоче-консервна, рибна, молочна, м'ясна, виноробна, кондитерська, пивоварна, тютюнова та ін.

Для галузей харчової промисловості характерна певна невідповідність переробних потужностей наявній сировинній базі, тому значна частина продукції не переробляється. Необхідне будівництво оснащених новітнім обладнанням невеликих підприємств, які могли б швидко переорієнтуватися на випуск високоякісної, конкурентоспроможної продукції.

Легка промисловість України охоплює галузі, що виробляють товари народного споживання – тканини, одяг, взуття, предмети галантереї та парфумерії тощо. Серед них – текстильна, швейна, трикотажна, шкіряно-галантерейна, взуттєва, хутрова та інші галузі.

Легка промисловість в Україні має великий, недостатньо використаний потенціал: потужні виробничі можливості та достатня кількість кваліфікованих

трудова ресурсів. Через недостатнє постачання імпоротної сировини виробничі потужності недовантажено. Засилля внутрішнього ринку турецькою та білоруською продукцією витісняє вітчизняного виробника. Необхідно звернути увагу на використання нових видів сировини, залучення іноземних інвестицій, що дадуть змогу більш системно використовувати сучасні виробничі технології.

На основі аналізу сучасних тенденцій розвитку АПК можна стверджувати про велику обмеженість асортименту вітчизняної сільськогосподарської продукції в готовому вигляді. Вона більшою мірою потрапляє на експорт у вигляді сировини, що свідчить про велику втрату можливостей гідно представляти українські товари вже в готовому вигляді й мати певний рейтинг на світовому ринку.

Основні проблеми АПК України:

- велика частка застарілого обладнання і неправильних організаційних впорядкувань, це призводить до того, що продуктивність праці зменшується, продукція не відповідає міжнародним стандартам якості і безпеки, доходи і прибутки зменшуються і ведуть до збанкрутіння сільськогосподарських підприємств;

- мала кількість інвестиційних надходжень в цю сферу діяльності та мізерне бюджетне фінансування в розвиток;

- низький рівень забезпеченості науковою базою і невикористання сучасних технологічних і інформаційних засобів ведення сільськогосподарської діяльності;

- невиконання завдань стратегічних напрямків розвитку агропромислового комплексу та аграрної реформи в Україні;

- нераціональне використання земельних, трудових та фінансових ресурсів аграрної сфери;

- зниження родючості ґрунтів, малоефективне використання наявного потенціалу земель сільськогосподарського призначення;

- низький рівень життя мешканців села, мізерні заробітні плати осіб, зайнятих у сільському господарстві, безробіття, поглиблення демографічної кризи, міграція у пошуках роботи, руйнування трудового потенціалу села [4].

Розвиток вітчизняного господарства має узгоджуватися зі світовими тенденціями, необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни, а також ефективного відтворення трудового потенціалу в селі. Сталий зростаючий розвиток відображає не лише необхідність забезпечення населення продовольством на відповідному рівні, а й доцільність його підвищення випереджаючими темпами порівняно з темпами збільшення населення. Упровадження інноваційних технологій та методів ведення господарства, застосування ресурсозберігаючих технологій, а не використання екстенсивних методів, зокрема, надмірної експлуатації земельних ресурсів сприятиме зростанню сільськогосподарського виробництва.

Важливо створити ефективний механізм оплати й стимулювання праці, що поліпшить відтворення трудового потенціалу, зростання рівня доходів сільського населення. Витрати на оплату праці мають розглядатися як інвестиції в персонал. Також для успішного розвитку АПК країни в умовах

глобалізації економіки, необхідно проводити державну політику постійного підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора. Збільшення обсягів інвестування стримується, значною мірою, недосконалістю чинного законодавства та нестійкою політичною ситуацією країни. Без впровадження нових енергозберігаючих технологій та використання сучасної техніки неможливо вивести сільське господарство із кризового стану та й країну в цілому. Необхідне покращення соціальної сфери шляхом створення розвиненої інфраструктури на селі [5].

Для сприяння розвитку галузі сільського господарства та забезпечення підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції в умовах глобалізації, Україні необхідно, використовуючи передовий світовий досвід, не просто переносити його в площину свого розвитку, а гармонізувати його з українськими економічними реаліями та історичним розвитком галузі країни.

Висновки. Проаналізований сучасний стан агропромислового комплексу України свідчить про наявність тенденції відставання від аналогічних утворень найрозвинутіших країн світу, до того ж воно неухильно збільшується. Зростання конкурентоспроможності продукції й забезпечення продовольчої безпеки держави має стати стратегічною метою функціонування АПК України в умовах поширення світової глобалізації. Серед конкретних завдань-необхідність підвищення обсягів виробництва, продуктивності підприємств та оплати праці, покращення інвестиційного клімату, податкового законодавства, що збільшить можливості АПК вийти на європейський ринок.

Список використаних джерел

1. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
2. Гонта І. (2017) Агробізнес в Україні: як усе працює і скільки грошей приносить [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ckp.in.ua/business/15369>
3. Сільське господарство у вересні 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=db5a536e-afd6-41b9-9e38-8034cb9fbc93&title=SilskeGospodarstvo-Pidsumki2017-Roku>
4. Проблеми та перспективи розвитку АПК в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2643>
5. Бондаревська К. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки країни [Електронний ресурс] / К. Бондаревська // Економіка АПК. – 2014. – Режим доступу: <http://eapk.org.ua/contents/2014/11/36>.

References

1. Agriculture in September 2018 (2018) available at: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-UA&id=db5a536e-afd6-41b9-9e38-8034cb9fbc93&title=SilskeGospodarstvo-Pidsumki2017-Roku>
2. Gonta I. (2017) Agribusiness in Ukraine: how everything works and how much money brings, available at: <https://ckp.in.ua/business/15369>
3. Bondarevskaya K. (2014) Trends in Agrarian Sector Development in the Country's Economy / K. Bondarevskaya // Economy of the agroindustrial complex. , available at: <http://eapk.org.ua/contents/2014/11/36>.
4. Problems and prospects of development of agroindustrial complex in the conditions of globalization, available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2643>
5. The State Fiscal Service of Ukraine, available at: <http://sfs.gov.ua/>

Манаєнко І. Н.

к.э.н., доцент кафедры менеджмента КПИ им. Игоря Сикорского

Загорулько Т. В.

студентка ФММ, КПИ им. Игоря Сикорского

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ АПК УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Статья посвящена исследованию агропромышленного комплекса Украины как важной отрасли народного хозяйства. Рассмотрено влияние АПК на социально-экономическое положение общества и государства, его роль, современное состояние и ключевые тенденции. Проанализированы отрасли АПК Украины, их составляющие и статистические данные за последний период времени. Показано, как комплекс неизбежно становится движущей силой украинской экономики, почему у него надо инвестировать, сколько денег агропромышленная отрасль приносит Украине и что привлекает, а что отпугивает иностранных инвесторов. Определены основные проблемы, которые тормозят результативность АПК и способы их преодоления. Акцентирование внимания на приоритетных направлениях развития АПК в современных условиях и значении в контексте обеспечения продовольственной безопасности государства, прежде всего, в период вхождения Украины в европейское сообщество и усиления глобализационных процессов. Указано важное значение динамического и устойчивого развития АПК Украины и ведущую роль государства в защите отечественного АПК.

Ключевые слова: структура АПК; сельское хозяйство; инвестиции; государственная поддержка; проблемы.

Manaienko Iryna

Ph.D., assistant professor of management Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Zahorulko Tetiana

Student of FMM, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

THE EFFICIENCY OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE IN CONDITIONS OF ECONOMIC TRANSFORMATION

The article is devoted to the research of the agro-industrial complex of Ukraine as an important branch of the national economy. The influence of agroindustrial complex on the socio-economic situation of society and the state, its role, current state and key trends are considered. The branches of the agro-industrial complex of Ukraine, their components and statistical data for the last period of time have been analyzed. It is shown how the complex inevitably becomes the driving force behind the Ukrainian economy, why it needs investing, how much money the agroindustrial sector brings to Ukraine and what attracts and deters foreign investors. The main problems that hinder the effectiveness of the agro-industrial complex and the ways of overcoming them are determined. Focusing attention on priority areas of development of agro-industrial complex in modern conditions and significance in the context of ensuring food security of the state, first of all, during the period of Ukraine's accession to the European community and strengthening of globalization processes. The importance of dynamic and sustainable development of Ukrainian agro-industrial complex and the leading role of the state in the protection of domestic agroindustrial complex are indicated.

Keywords: structure of agroindustrial complex; agriculture; investment; state support; problems.

Манаєнко І. М.
Загорулько Т. В.

verholiad@ukr.net
zagorkatanya@gmail.com